

Marina Garcés: “El perill de Podem i de Guanyem és convertir-los en l’única traducció política possible del malestar social”

Marina Garcés (Barcelona, 1973) és professora titular de filosofia a la Universitat de Saragossa. A través dels seus llibres —‘En las prisiones de lo posible’ (Bellaterra, 2002), ‘Un mundo común’ (Bellaterra, 2013)—, conferències i escrits reflexiona sobre temes com la política, el compromís, la revolució, les desigualtats, l’art i l’entorn urbà (“Desmarcar Barcelona”). Propera a moviments socials que qüestionen l’‘status quo’, des del 2003 forma part del projecte Espai en Blanc, dedicat a promocionar el pensament crític. Garcés defensa “la pràctica de la filosofia com a compromís amb un món en comú”.

Olga Àbalos

Participes en el col·lectiu Espai en Blanc. Vau redactar 10 reflexions sobre l’experiència dels 15-M a la plaça de Catalunya. Una de les conclusions és: “El problema no es si abandonamos la plaza o no; el problema es si pasamos de indignados a revolucionarios”.

La mantinc i la sostinc! La revolució és ahora malestar i creació, trencament amb un sistema i experimentació creativa. L’esperit revolucionari és el que guia les transformacions radicals si entenem la revolució no com un fet que tindrà lloc en un dia D i una hora H, sinó com la destrucció sempre inacabada d’un vell sistema per construir formes de vida més justes, dignes i igualitàries.

La filosofia ens pot ajudar a imaginar noves formes de vida i noves relacions amb el poder?

La filosofia neix amb la ciutat i amb la pluralitat de veus. Per això la filosofia no és religió, ni creació artística. Si d’alguna manera fem nostre l’origen grec de la filosofia, no és perquè allà hi hagués un miracle ni coses per l’estil, sinó perquè allà es dona una condició que és la presència de veus plurals i en discussió en una esfera pública, oberta, compartida. Ja sabem que era una esfera pública molt limitada, perquè estava restringida a unes determinades condicions de classe i de gènere. Però el que s’inicia i es reivindica com un valor és aquesta vida conflictiva i en discussió de la ciutat. Això, en la nostra tradició política occidental, és el que en diem democràcia, que no és un determinat règim o govern, sinó que és una determinada manera d’entendre el vincle d’aquestes veus plurals i en discussió. Una discussió sempre inacabada i en elaboració permanent.

Com observes el naixement de nous moviments socials i polítics com Podem o Guanyem Barcelona?

En el seu punt de partida hi ha una aposta per la democràcia radical. Sembla que no vulguin ser una reedició de formes autoritàries, jeràrquiques i ideològicament tancades de prendre el poder. Però crec que no hem de fer lectures idealistes que deixin fora les condicions materials, històriques i concretes en què neixen aquests moviments. Hi ha una situació de crisi econòmica que sacseja el que fins ara consideràvem una vida digna o una nova desigualtat que havíem oblidat en el nostre petit món de rics. Aquest país viu una situació de fi de cicle del que n'hem dit la Transició, la fi d'un cicle històric, generacional i institucional. Guanyem, Podem i aquests fenòmens, cal situar-los travessant tots aquests plans.

La revolució és alhora malestar i creació, trencament amb un sistema i experimentació creativa

Són moviments utòpics?

Doncs jo els veig molt pragmàtics i realistes! És part de la seva virtut i part del seu defecte. Però encara no sabem ben bé de què parlem. Perquè volem pensar massa de pressa, tendim a parlar de les coses com si ja haguessin passat, i d'aquests moviments com si ja estiguessin formats i governessin. Per mi tenen valor com a processos que inicien un camí molt complex del qual encara en sabem molt poc. Són propostes d'experimentació en un nou escenari material, polític i d'idees. Jo sempre en parlaria com quelcom en procés d'aprenentatge i no com a formes acabades. En aquest sentit sí que tenen un punt utòpic: no pretenen, o no haurien de pretendre, tenir un lloc propi i definitiu en el joc de la política.

Continuant amb temes relacionats amb la utopia: dins de les consignes del moviment a favor de la independència es parla de crear "un país nou".

Però cada fenomen és diferent! El que sí que es recull en tots aquests desitjos de novetat és el malestar amb el que hi ha ara. Però no podem fer un paquet únic amb tots els desitjos de canvi, perquè impliquen idees i formes de politització que s'encreuen i que són molt diferents.

Ai, la complexitat del moment ens tempta a barrejar-ho tot!

A vegades necessitem simplificar, clarificar i fer un tall. Diem "això que ha estat així ja no serà mai més d'aquesta manera" i alhora sabem que no és així. No perquè no puguem canviar les coses, sinó perquè les coses canvien amb formes molt més complexes que la de senzillament decretar una política com a vella o com a nova. O un país vell o un país nou. Aquest desig de novetat, comprensible perquè és expressió d'un malestar, és una trampa molt perillosa: tot el que és nou, un dia serà vell; tot el que ha de canviar de zero, un dia ens adonarem que no ha canviat tant com volíem... Aquest "abans" o "després" o aquest "ara" o "mai" és una màquina de frustració que d'una manera molt ràpida ens pot portar a dir que res no ha canviat com ens pensàvem, que aquesta política no és tan nova com crèiem i que aquest país nou, de nou, no en té res. Què farem amb això? Hem creat un mal relat si el que volem és confiar en la nostra capacitat col·lectiva de transformar dia a dia la realitat.

No necessitem un món nou: necessitem un món, aquest, on es pugui viure i lluitar per una vida digna

Quin seria el bon relat?

Crec que els canvis, més que utòpics, han de ser radicals. No necessitem un món nou: necessitem un món, aquest, on es pugui viure i lluitar per una vida digna.

Què hauríem d'entendre com a radical?

Radical vol dir anar a les arrels, a les arrels dels problemes. L'utopisme el que fa és projectar promeses de canvi absolut. El canvi absolut, no el veurem mai. El canvi radical, el podem anar veient. Perquè, l'arrel, la podem tallar, la podem canviar i plantar en un altre lloc... Anar cap a les arrels i no anar cap a les utopies crec que és la clau del que pot ser avui una necessitat compartida pels qui demanen un canvi. Volem canviar les coses de veritat, en lloc d'anar posant pedaçs, introduint petites reformes o injectant transfusions de sang a un sistema que ja ha mostrat tots els seus límits. Anar a l'arrel no vol dir anar als fonaments, als orígens de la nostra societat i de la nostra identitat, és anar allà on creixen les coses, allà on s'aguanten. I on s'aguanta aquest sistema?

On?

Per començar, part de l'arrel del sistema som nosaltres mateixos com a unitats mobilitzades per un règim d'explotació que ens sol·licita i que ens fa disponibles. És una explotació que ja no passa només pel treball, sinó que travessa la vida en el seu conjunt: la nostra identitat, la forma de ser, els nostres desitjos, els nostres imaginaris... Doncs això ja és una arrel del problema que podem atacar, canviar o trasplantar. L'origen de la dominació no sempre està en el qui domina, sinó en qui es disposa a la dominació.

Entens les manifestacions ciutadanes de protesta com a actes que intenten canviar les coses de soca-rel?

Sí, sí, totalment. Quan hi ha gent que menysté les mobilitzacions que hi ha hagut aquests darrers anys, sobretot a partir del 15-M, com si només fossin moviments de protesta, d'indignació o d'insatisfacció, jo diria: i no és aquest el punt de partida de tot canvi radical? No és així com es trenca el miratge de la normalitat, de la promesa d'una vida satisfactòria per a tots? Aquest miratge ocultava molta misèria, desigualtat i malestar. Que tot això es trenqui, s'esquerdi i s'obrin fissures en les quals apareguin veus descontentes que expressen aquest malestar, per mi és un pas que té valor per si mateix. Després cal veure com això es manté obert com un terreny des del qual anar construint altres formes de vida.

L'origen de la dominació no sempre està en el qui domina, sinó en qui es disposa a la dominació

Per tant, iniciatives com les de Podem o Guanyem, les podem encabir en aquestes esquerdes?

Sí. L'únic perill que hi veuria és convertir-los en l'única traducció política possible d'aquests malestars que la societat expressa de manera no necessàriament partidària ni dins de l'espai electoral i institucional. Jo crec que és una posició compartida per molts la d'entendre que aquestes plataformes no són la solució política d'unes demandes socials, sinó que són un moviment més, un

instrument més d'una politització que es desplega i s'articula en moltes formes, des del col·lectiu més petit fins a la plataforma electoral més transversal. El dins-fora de la política ha saltat, ja no ens orienta. Allò d'"els moviments socials s'han de traduir políticament" ja no val. La participació institucional és una eina més, i aquí l'exemple de la CUP és un exemple a escoltar.

Ah, explica-ho...

És interessant la manera com la CUP ha estat i està en els ajuntaments de molts pobles de manera articulada i diversificada alhora. També ho és veure com arriba a optar, temptativament i com una prova, d'entrar al Parlament de Catalunya. M'agrada, per ara, la manera com manté una avaluació constant, una autoreflexió oberta i permanent sobre la seva funció dins de les institucions. Crec que aquesta és l'actitud bàsica que també s'ha de mantenir des d'altres plataformes. Perquè, si no, es cau en l'autoengany. Pensar-se com a solució i com a moviment polític que tradueix les aspiracions d'una vida social que queda fora i que per ella mateixa no és política, crec que és la trampa amb la qual precisament el sistema polític neutralitza aquesta continuïtat del que seria una vida política madura d'una societat autònoma i capaç d'autodeterminar-se políticament.

La conversa que estem mantenint ara és part d'aquesta vida política?

És que és la vida política! I no la farsa de debats que tenen al Parlament! Després estan les estratègies dels partits, el calendari... Quins són els temps de la política?

Les eleccions?

Per la política institucional, sí. Ja no és cada quatre anys. Entre unes administracions i altres vivim contínuament sota la dictadura del calendari electoral. Què vol dir això? Que s'han de tenir respostes formalitzades, adaptades i legitimades per poder formar part en cada cas d'una determinada campanya, en competència amb les altres formacions. Això estandarditza el pensament i la creativitat polítiques. No s'ha de negar l'oportunitat d'entrar en el terreny electoral i institucional sobretot si creiem que entrant-hi som capaços de canviar-lo! Perquè, si no, ja no cal que hi entrem: no cal entrar per adaptar-se.

"El cavall de Troia", que deien les CUP.

Això per una banda. Però també cal entendre que els temps de la veritable vida política impliquen una diversitat de temporalitats. Hi ha aprenentatges lents, hi ha decisions ràpides. Quina és l'única garantia que tenim per poder mantenir una tensió i una relació tan autònoma com sigui possible amb aquests temps i llocs diversificats de la política? Per mi és la dimensió col·lectiva i consultada de la reflexió i de la presa de decisions. És a dir, un grup sol o una persona sola és evident que no es pot relacionar amb suficient intel·ligència i autonomia amb aquests marcs tan tirànics de la vida política. Junts segur que ho veurem millor, ho decidirem millor. D'alguna manera es tracta de col·lectivitzar la presa de decisions.

Una de les coses que em preocupen més és el nou analfabetisme, saturat de coneixements que no serveixen per a res

Per aconseguir això, cal tenir ciutadans disposats a assumir el repte de repensar la realitat. Cal millorar l'educació, una altra arrel del problema?

L'educació per mi és una qüestió clau, amb totes les contradiccions que comporta també. Jo defenso l'escola i l'escola pública; una altra cosa és quina escola pública hem de tenir. Avui dia, el sistema

educatiu i l'aprenentatge no coincideixen del tot. Perquè el sistema educatiu avui no és el lloc dels aprenentatges més importants, per desgràcia. L'escola ha estat colonitzada per tota mena de procediments, protocols i metodologies. Una de les coses que em preocupen més és allò que en diria un nou analfabetisme, que és un analfabetisme saturat de coneixements que no serveixen per a res, de capacitats i de competències que no tenen sentit per si mateixes i que generen, crec que molt intencionadament, docilitat i servilisme perquè només es poden aplicar en contextos d'interacció i de comunicació predeterminats. Això val per als aplicatius, per a les competències i per a les metodologies que ho inunden tot.

Com poden l'analfabetisme i la dependència conviure amb la necessitat d'anar tots junts com a societat per provocar certs canvis?

És que aquesta és la qüestió. Tant quan parlem de política com quan parlem d'educació, apareix avui la pregunta de com reapropriar-nos les nostres relacions, relacions polítiques, afectives, territorials, de coneixement, culturals... Fi de la delegació i de la mediació. Aquesta és la pregunta que el 15-M va expressar molt bé i que seguim desplegant des de diferents projectes polítics i educatius. Com reapropriar-nos les nostres vides, no cada un de nosaltres, sinó junts, i junts cada un de nosaltres. La tensió entre l'autonomia del jo i la del nosaltres van de la mà clarament.

En les tertúlies dels mitjans de comunicació normalment es conviden experts que analitzin de forma ràpida l'actualitat. Normalment no conviden filòsofs perquè segurament serien els que, pel contrari, ho posarien tot en dubte. Quin és el paper del filòsof en la vida pública?

L'expert té moltes vegades una funció legitimadora de posicions ideològiques i polítiques. Quina és l'especificitat històrica, si és en té encara, del filòsof o de la filòsofa? És precisament posar en qüestió tota aquesta presumpció de saber i de saber en relació a uns determinats fets i informacions empaquetades ideològicament des de determinats interessos. Contra la figura de l'expert, el paper de la filosofia no diria mai que és desinteressada. Al contrari: és interessada però en l'interès de cap part; no entra en el joc d'interessos, sinó que entra en el combat dels pressupòsits. És a dir, entra en el qüestionament de perquè es diu el que es diu i des d'on es diu, perquè una afirmació és certa o no se sosté... Assumeix i comparteix aquesta incomoditat d'estar fora de joc, no des de la puresa, ni des de un "més enllà" intemporal. Ho fa des de la passió de no tenir un lloc propi ni una opinió particular dintre del joc social. Per això la presència del que hauria de ser la manera filosòfica d'interrogar i d'argumentar és clarament incòmoda.

La realitat social i política va a una gran velocitat i això fa que es busquin respostes ràpides a inquietuds noves. Ja no tenim temps per a la reflexió?

No, vivim en el temps de la informació, de l'aplicació i de la solució ràpida i eficaç. La filosofia, per mi, és la possibilitat de pensar allò inacabat i de pensar-nos com a inacabats.

En les teves conferències i articles acostuma a haver-hi un moment en què exposes que tens dubtes i reconeixes que hi ha certes coses que les no saps. Creus que el dubte s'hauria de normalitzar en la vida pública?

Per mi està clar! La filosofia el que fa és posar la llum o deixar que la llum arribi allà on el saber i el no saber es toquen. Filosofar no és fer preguntes per a les quals no tenim resposta. Això és una caricatura. La filosofia pretén i pressuposa que en la pregunta, si està ben plantejada, hi ha un camí cap a alguna veritat, cap a les nostres veritats. És un camí que podem recórrer junts i que mai no tancarem del tot. I per què no el tancarem del tot? No perquè no hi hagi resposta sinó perquè tota certesa es toca amb un dubte i tot problema deixa aspectes per resoldre. Aquest inacabament del

pensar, que és també l'inacabament del viure, del conèixer, de l'estimar, de la nostra condició humana, fa que siguem éssers inacabats, incomplets. Som éssers que no som, sinó que esdevenim. I les formes socials i polítiques que ens donem tenen aquesta mateixa condició. Com actua la ideologia i el poder? Tancant, donant per acabades determinades respostes: aquesta forma de govern és la bona, aquesta forma de consumir és la bona, aquesta forma de ser és la correcta...

Home, tenir punts de referència ens donen tranquil·litat i una certa seguretat!

No sé si el poder busca que visquem més tranquils! En aquest cas potser busca que visquem conformats o incapaços de relacionar-nos amb el nostre propi inacabament, amb allò que està per fer. Si res està conclòs i si tot podria ser d'una altra, això implica que ens podem preguntar el perquè som com som, com hem arribat a ser-ho, perquè ens han governat d'una forma i no d'una altra, perquè hem conegut el món sota unes idees, o perquè estimem així... Aquesta mateixa pregunta implica que tota certesa és revisable, que no vol dir que sigui relativa! No tot val. Ens hem de barallar en els arguments, en els criteris que fan que en prioritzem uns davant dels altres o que establim que és millor viure així i no d'una altra manera; això exigeix donar arguments, apostar per unes idees i no per unes altres. Prendre posició i argumentar a partir d'ella. I entendre des d'aquí la capacitat de raonament dels altres com a posicions que poden ser escoltades però també rebatudes. La filosofia ofereix un escenari per rebatre i contraargumentar en virtut d'una veritat més defensable, que no vol dir pas única. Aquest joc obre un escenari, en principi, en què la passió per la igualtat de les veus que hi participen no vol dir que totes les idees valguin igual. La filosofia no és una tertúlia, és un combat per la veritat.

Si això ho intentem aplicar-ho a un àmbit pràctic en què s'han de prendre decisions, com els moviments socials assemblearis, potser les argumentacions es converteix en un escenari infinit.

Més que infinit jo en diria un escenari sempre inacabat. Està clar que les idees comporten posicions i decisions que s'han de prendre i segurament la presa de decisions no és el moment de la filosofia. La filosofia no esgota l'arc de la vida social, hi ha moments en què somiem, hi ha moments en què creem, hi ha moments en què discutim i hi ha moments en què decidim. En aquest arc hi ha una possible relació filosòfica en tots els nostres desitjos però no tots els nostres desitjos els podem resoldre filosòficament. Dit d'una manera més concreta respecte el que em preguntes: com diu un amic meu, tota la filosofia és política però no tota la política és filosofia. Per tant, no hem d'esperar de la filosofia que ens doni totes les solucions, decisions i conseqüències pràctiques.